

Prednosti ugljena u likovnom izričaju djece predškolske dobi

Paleka, Morela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:132155>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Morela Paleka

**PREDNOSTI UGLJENA U LIKOVNOM IZRIČAJU DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Morela Paleka

**PREDNOSTI UGLJENA U LIKOVNOM IZRIČAJU DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni rad

Mentor rada:

Morana Varović Čekolj

mag.art., mag.prim.educ., predavač

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	II
UVOD	1
LIKOVNE TEHNIKE	2
<i>A. Tehnike plošnog oblikovanja</i>	2
<i>Crtačke tehnike</i>	2
<i>Slikarske tehnike</i>	6
<i>Grafičke tehnike</i>	10
<i>B. Tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja</i>	12
DJEČJI CRTEŽ	15
PREDNOSTI UGLJENA U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	19
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA	23
POPIS SLIKA I PRILOGA	24
Izjava o izvornosti završnog rada	25

SAŽETAK

Dječje likovno stvaralaštvo jedno je od važnijih stavki dječjeg cjelovitog razvoja. Djeci trebamo pružiti pristup različitim materijalima i likovnim tehnikama te ih ne smijemo sputavati u njihovoj kreativnosti i stvaralaštvu. Kako kod djece postoje faze razvoja u svakoj sposobnosti, tako postoje i faze razvoja dječjeg crteža. Okolina treba biti poticajna i pružati razne mogućnosti za ostvarenje djetetove ideje. U prvom dijelu rada opisane su likovne tehnike koje se dijele na crtačke, slikarske, grafičke i kiparske tehnike. Budući da sve tehnike nisu prilagođene djeci predškolske dobi, odgojitelji trebaju nuditi tehnike koje jesu. U ovom radu naglasak je stavljen na prednosti likovne tehnike ugljen kao tehniku koja, iako lako dostupna i praktična, nije prisutna u radu s djecom rane i predškolske dobi.

Ključne riječi: cjeloviti razvoj, kreativnost, dječji crtež, likovne tehnike, ugljen

SUMMARY

Charcoal advantages in the artistic expression of preschool children

Children's art is one of the most important parts of their holistic development. We need to give children access to variety of materials and art techniques, and we must not hinder them in their creativity. As there are stages of development in every children ability, so there are stages of development in childrens drawing. The environment should be stimulating and provide various opportunities for the realization of the child's idea. The first part describes art techniques that are divided into drawing, painting, graphic and sculptural techniques. Since not all techniques are adopted to preschool children, preschool teachers should offer the techniques that are. In this paper i emphasize the advantages of the coal as art technique that, although easily accessible and practical, is not present in children activities with children of early and preschool age.

Keywords: holistic development, creativity, childrens drawing, art techniques, charcoal

UVOD

Svaka umjetnost ima mnogo grana koje se isprepliću pa tako i likovna umjetnost. Slikarstvo koristi elemente kiparstva, kiparstvo elemente slikarstva, a arhitektura koristi elemente i slikarstva i skulpture. To je jedan od dokaza kompleksnosti, ali i jedinstvenosti umjetničkog svijeta. Pravi primjer isprepletanja slikarstva, kiparstva i arhitekture možemo uočiti u povijesti kod umjetnika kao što su Giotto Michelangelo, Leonardo DaVinci i mnogi drugi. Oni su bili i kipari i slikari i arhitekti. Kako bi netko upoznao i razumio slikarstvo, kiparstvo i arhitekturu, prvo treba naučiti neke osnove. Peić (1971.) navodi kako je učenje o likovnim izražavanjima slično učenju stranog jezika jer traži postupnost. "Ta je postupnost u likovnom jeziku još sporija jer se jezik umjetnosti ne uči razumom, nego osjećajem." (Peić, 1971., 8.str.) To nam ukazuje na činjenicu da možemo naučiti sve osnove, pojmove i elemente likovnih umjetnosti, ali to ne znači da ćemo moći protumačiti što je umjetnik nekim djelom htio postići. Kod djece se od likovnog izražavanja prvo javlja crtež, a svaki element crteža ima svoju vrijednost. Kao što je svako umjetničko djelo potaknuto subjektivnim osjećajima i intrinzičnim motivima, tako i svaki promatrač svako djelo promatra i razumije na svoj način. Razni likovni materijali i alati ostavljaju različiti dojam, svaki ima svoj karakter i izaziva drugačiji osjećaj. Razne likovne tehnike pružaju djeci mogućnost vlastitog izražavanja te istraživanja. Potrebno im je nuditi što veću raznovrsnost kako bi upravo istraživanje bilo što bogatije, a time i vlastito izražavanje.

LIKOVNE TEHNIKE

Pojam likovne tehnike se odnosi na praktične vještine i ideje za realizaciju umjetničkih ideja korištenjem raznih umjetničkih alata i materijala. Likovne se tehnike dijele na mnogo grana, a prema području rada ih možemo podijeliti na tehnike plošnog oblikovanja i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja.

A. Tehnike plošnog oblikovanja

Tehnike plošnog oblikovanja dijelimo na: crtačke, slikarske i grafičke tehnike.

Crtačke tehnike

Crtačke se tehnike dijele na suhe i mokre tehnike, a to su: olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka, flomaster te sve tehnike rada tušem i laviranim tušem.

Olovka

Olovka je crtačka tehnika koja ostavlja različiti dojam djela ovisno o svojstvima materijala. Poznajemo tri osnovne tvrdoće olovke: tvrde, srednje tvrde i mekane. Olovkom se može crtati od najmanjih detalja, preciznosti i finoće do bogatijih, tamnijih, debljih linija. Pri korištenju tvrdih olovaka, bitan je pritisak koji ne smije biti ni prejak niti preslab, kako se papir ne bi oštetiо ili kako ne bi crtež bio blijed i slab.

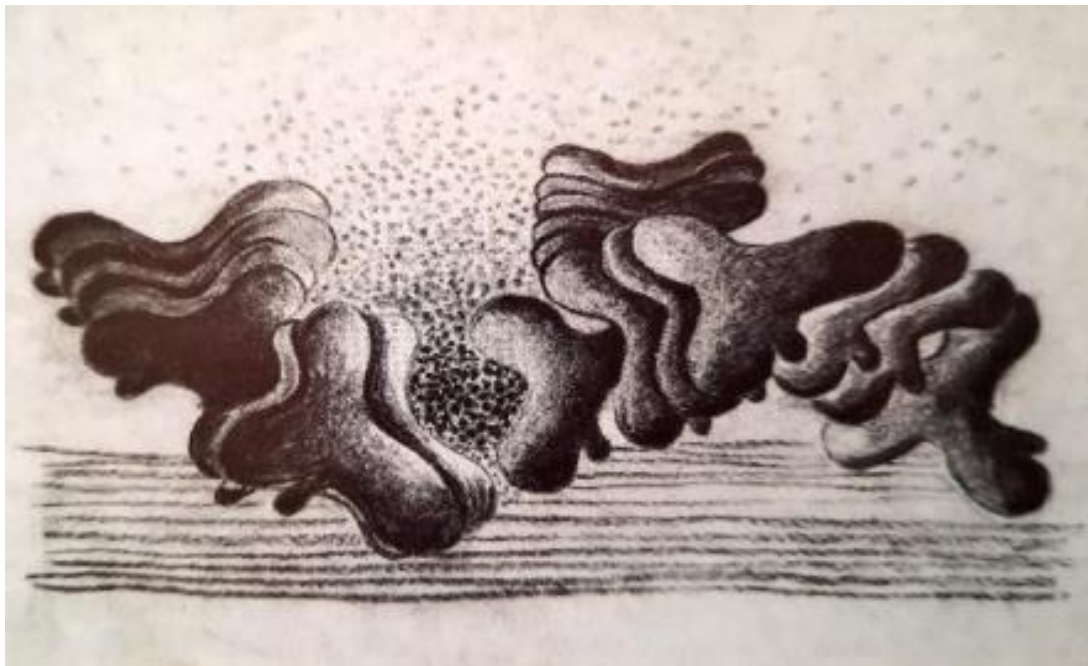
Kreda

Kreda se dijeli na slikarsku kedu i kedu korištenu u školama, na asfaltu itd. Slikarske su krede mekše i većinom zemljastih tonova. Kreda svojom strukturom i karakteristikama povezuje olovku i ugljen. Kedu, kao i ugljen, možemo koristiti na više načina. Naoštrena kreda ostavljać će tragove nalik meknoj olovci te će biti moguće prikazati više detalja, dok će kreda postavljena svojom dužinom na podlogu ostavljati prašnjav i magloviti trag nalik ugljenu.

Ugljen

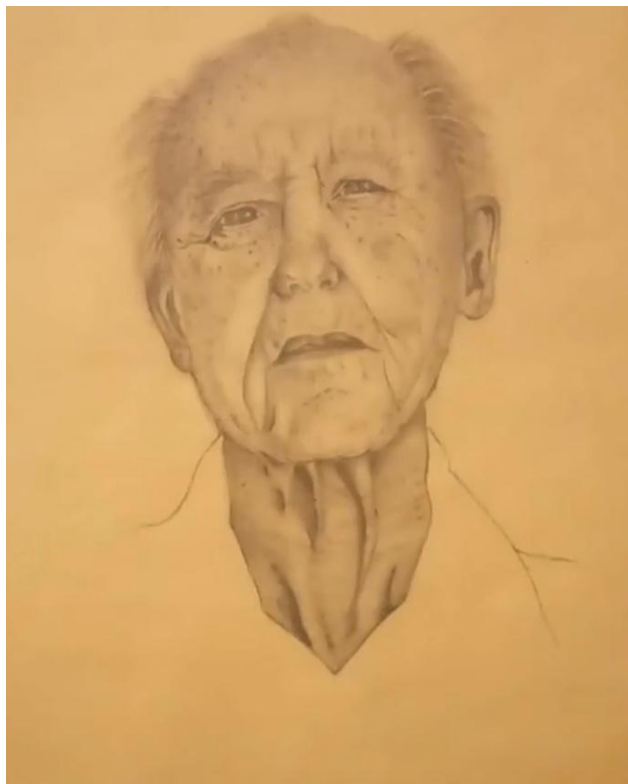
Ugljen je crtačka tehnika koja ima mnogo prednosti. Karakteristike i svojstva su mu raznovrsna, a može proizvesti gotovo svaku vrstu linije, ovisno o položaju i oštini samog komada ugljena koji je korišten. Temeljna karakteristika ugljena je njegova iznimna mekoća, ali i fragilnost. Ima prašnjavu strukturu te je pogodan za prikazivanje raznih tonskih intenziteta. Ugljenom možemo postići razne nijanse, od svijetlo sivih do tamnih i crnih tonova, privid

volumena, kontrast svjetla i sjene. Za podlogu ugljenog crteža najbolje je koristiti tonirani papir ili hrapavi bijeli papir. Jakubin (1999.) ističe kako ugljen, zbog svoje mekoće, bilježi sve vibracije ruke, svaki pokret i drhtaj, ali se tako i gube pojedinosti, detalji i oštrina crteža. Postoje dvije vrste ugljena, prirodni drveni ugljen, koji se dobiva paljenjem ljeskovih, vrbovih ili lipovih štapića, te sintetski crtači, tj. prešani ugljen. Drveni, prirodni ugljen potrebno je fiksirati tekućim fiksativom jer se lako prenosi i pomiče s podloge, sintetski ugljen je nešto tvrdi i postojaniji na podlozi, no njega se isto preporuča fiksirati. Nije poželjno da se ugljen briše, što je moguće posebnom gumom, a želimo li razmazati ugljen, koristimo vatu ili flannelsku krpicu. Jakubin (1999.) navodi da ako se ugljen više ne hvata za papir da crtež fiksiramo, pričekamo da se osuši pa možemo ponovno nanositi ugljen.

Slika 1. Studentski rad, tonska modelacija, ugljen

Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 150

Slika 2. „Dida“, ugljen i ugljena olovka

Izvor: privatna zbirka

Kemijska olovka

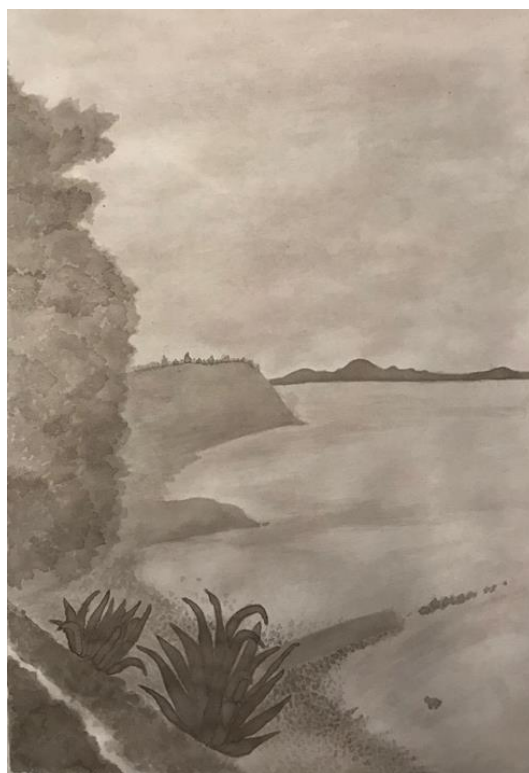
Kemijska je olovka crtačka tehnika koja je svima sada već poznata. Kemijske se olovke nalaze svuda oko nas, a možemo ih naći u raznim bojama. Iako se čine uvijek jednolične i ograničavajuće, kemijske olovke svejedno nude mogućnost gradacije linija. Raznim načinima, kao što je kontrola pritiska same kemijske olovke na podlogu, ritmom i gustoćom linija možemo postići različite linije te dati karakter djelu. Kemijskim olovkama može se sjenčati i tako postizati privid plastičnosti oblika.

Flomaster

Flomasteri, za razliku od kemijskih olovaka, ostavljaju jednoličan transparentan trag te su sve linije iste jačine i debljine pa, ako želimo postići raznovrsnost linije, moramo koristiti flomastere raznih debljina. Razlikujemo dvije vrste flomastera, “normalni” kojima možemo lavirati uz pomoć vode i kista te permanentni koji su netopivi u vodi i ne izbljeđuju.

Tuš – pero, tuš – drvce i trska, tuš – kist, lavirani tuš

Crteži se mogu izvoditi metalnim perom ili perom ptičjeg podrijetla. Pero ptičjeg podrijetla vrlo je osjetljivo na pokrete rukom te se njime mogu postići tanke i debele linije. Kao i neke tehnike do sada spomenute, debljina linije ovisi o pritisku kista, pera ili trske na podlogu. Metalno se pero koristi kada želimo postići oštar, jasan i čist crtež, njime odlično prikazujemo kontrast. Tuš drvce ili trska kruća je tehnika od tuš – pera pa tako i ostavlja snažniji, čvršći i čistiji dojam. Tuš kist tehnika ovisi o karakteristikama odabranog kista i načina rada, vrsta linije ovisi o kistovom pritisku na podlogu. Lavirani tuš tehnika je u kojoj se tuš ili boja razrijede vodom. Tako ona ostavlja dojam slikarske tehnike. Ta se tehnika može koristiti na suhoj ili mokroj podlozi. Djelo se laviranim tušem može izrađivati u slojevima te tako dobivati na jačini tona te prividu dubine, a može se i tonirati samom količinom vode koju stavljamo u tuš.

Slika 3. „Plaża Karma“, lavirani tuš

Izvor: privatna zbirka

Slikarske tehnike

Slikarske se tehnike mogu podijeliti na više kategorija nego crtačke tehnike, a to su suhe, mokre, kao pigment koji se određenim tekućinama (vezivnim sredstvima) pretvori u boju određenih svojstava te na tehnike koje u sebi već sadrže boju kao, npr. kolaž. Suhe tehnike su: pastel, kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija, a mokre su: akvarel, batik, gvaš, tempera, ulje i freska. Osnovni element slikanja je boja koja se nanosi na podlogu u obliku mrlja, poteza ili većih obojenih površina što svakom djelu daje specifičan likovni karakter i osobni pečat.

Pastel

Pastel je suha slikarska tehnika, ali se s njom može i crtati. To je tehnika vrlo slična ugljenu i kredi, ali za razliku od njih, ima još jednu vrijednost, a to je boja. Pastel možemo razmazivati po plohi te tako dobiti nježne tonove, ali i bogatstvo nijansi. Ostavlja dojam mekoće te se lagano uklanja s podloge mekanom gumicom ili vaticom, uz to podnosi i nanošenje u slojevima.

Slika 4. Vladimir Kuharić: Motiv iz Pribića, pastel

Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 167.

Akvarel

Akvarel, nama poznatiji pod nazivom “vodene boje”, otapaju se u vodi te ostavljaju lagan, transparentan i slabo pigmentiran trag. Akvarel u tubama najčešće je kvalitetniji od akvarela, nama poznatog, u plastičnoj posudi. Kao i kod laviranog tuša, ova se tehnika može nanositi na suhu i na mokru podlogu.

Gvaš

Gvaš je, za razliku od akvarela, gusta pokrivna tehnika koju još nazivaju plakatnim bojama. Često ga se spominje u kontekstu miješanja guste pokrivne bijele boje te vodene boje, ali to je netočan navod jer je on u potpunosti zasebna tehnika koja u sebi ima fino mljeveni pigment poput akvarela, ali ima punilo koje ga čini pokrivnim. Zbog te bijele boje ima svojstvo pokrivnosti te se može nanositi u slojevima kako bi se korigirale moguće nastale greške.

Tempera

Tempera je slikarska tehnika koju danas poznajemo u obliku boje u tubama. Ona je gusta i pokrivna te nam je potrebna voda pri korištenju. Pri sušenju, ako je nanesena u debelom sloju, puca i ljušti se.

Ulje

Ulje je još jedna od tehnika koja nastaje miješanjem pigmenta i vezivnog sredstva, u ovom slučaju ulja. Upravo to ulje djelu daje sjaj i svježinu i kada se osuši. To je slikarska tehnika koja se može nanositi u tankim slojevima, ali i impasto, što daje poseban reljefni izgled i karakter površini.

Slika 5. Ferdo Kovačević: Mlin na potoku, ulje na platnu

Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 167.

Kolaž

Kada čujemo riječ kolaž, većinom svi prvo pomislimo na papire u boji koje trgamo ili režemo, a zatim lijepimo na papir. No kao materijali za tu tehniku mogu se koristiti i fotografije, salvete, novine, tekstil itd. Pogodan je za poticanje razvoja motorike ruku i koordinacije oka, ruke i pokreta.

Freska

Freska je slikarska tehnika u kojoj se, na još mokru žbuku, nanosi pigment razmućen u vapnenoj vodi. Za nju je potrebna vještina i dobro poznavanje rukovanja tom tehnikom.

Mozaik

Mozaik je slikarska tehnika utiskivanja raznih oblika komadića obojenog stakla, kamena ili glazirane keramike u meku podlogu cementa ili svježe žbuke. Najčešće se mozaikom ukrašavaju zidovi.

Vitraj

Vitraj je tehnika najčešće korištena za ukrašavanje crkvi. To je tehnika oblikovanja prozora pomoću stakla u boji i vezivnom mješavinom olova. Jakubin (1999.) u knjizi savjetuje da se s djecom rade vitraji od kartona i obojane folije.

Tapiserija

Postoji klasična tehnika tapiserije koja se izvodi na stari način te čupava tapiserija. Ona označava slikanje raznobojnom vunom.

Batik

Batik je slikarska tehnika pomoću voska koja se izvodi na papiru ili svili. Nakon nanošenja voska i slojeva boje na svilu ili papir, glačanjem preko novinskog papira se otopi vosak. Tako se može stvoriti dojam dubine motiva na slici.

Grafičke tehnike

To su tehnički postupci otiskivanja i umnožavanja crteža pomoću matrice ili klišeja. Grafički je list original koji se otiskuje u više primjeraka, a kako Jakubin (1999.) navodi, otprilike 50 otisaka smatra se originalom. Matrica ili klišej može biti od raznih materijala kao što su drvo, metal, kamen, linoleum. Matrice grafičke tehnike dijelimo na: tehnike visokog tiska, tehnike dubokog tiska, tehnike plošnog tiska i tehnika protisnog ili propusnog tiska. To su: drvorez, linorez, gipsorez, i kartonski tisak, bakrorez, *mezzotinta*, suha igla, bakropis, akvatinta, litografija, litografija u boji, monotipija, sitotisak.

Tehnike visokog tiska – drvorez, linorez, gipsorez i kartonski tisak

To su tehnike u kojima urezujemo prostor koji ne želimo da bude otisnut. Sami nazivi tehnike govore nam o tome kakva je podloga u kojoj se crtež urezuje.

“Promatrajući svaki otisnuti primjerak pojedinom tehnikom visokog tiska, uočit ćemo da svaki u sebi nosi nešto izvorno što proizlazi iz samog materijala od kojeg je izrađena matrica. To je govor drveta, linoleuma, gipsa ili kartona izazvan rukom autora i snagom njegove stvaralačke ličnosti.” (Jakubin, 1999.,194.str)

Budući da su podloge različite tvrdoće, svaki će rad ostaviti svoj dojam.

Slika 6. Papagaj, linorez (14g.)

Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 192.

Tehnike dubokog tiska – bakrorez, mezzotinta, suha igla, bakropis, akvatinta

Duboki je tisak tehnika u kojoj se crtež urezuje u ploču, zatim se u udubljena mjesta stavlja tiskarska boja te se otiskuje. Crtež možemo urezati na dva načina, mehanički i kemijski, a matrice su izrađene od bakra, cinka ili mjedi. Jakubin (1999.) navodi da su mehanički načini obrade bakrorez, *mezzotinta* i suha igla, a kemijski bakropis i akvatinta.

Tehnike plošnog tiska – litografija, litografija u boji, monotipija

Litografija je tehnika otiskivanjem masne krede, litografskog tuša ili kemijske tinte s kamene površine. Za litografiju u boji potrebno je koristiti više ploča za otiskivanje te se koristi preša.

Monotipija je jedina grafička tehnika iz koje možemo otisnuti samo jedan primjerak te ju zbog toga ne možemo smatrati pravom grafičkom tehnikom. Za nju nam je potrebna ravna podloga koja se premaže uljem, zatim nacrtati željeni crtež ili slika temperama ili uljanim bojama s malo glicerina. Zatim se otisne i nema ponavljanja.

Tehnika protisnog ili propusnog tiska

U tu tehniku ubrajamo sitotisak, kroz svilu ili neki propusni tekstil protiskujemo boju na podlogu. Podloga može biti papir, lim, drvo, staklo, platno itd.

B. Tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja

Tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja se odnosi na kiparske tehnike, a osnovni elementi kiparstva su prostor i volumen. Modelirati možemo glinu, glinamol, plastelin, kamen, gips, broncu, drvo, žicu, lim, aluminijsku i bakrenu foliju, papir-plastiku, kaširanu papir-plastiku te ostale materijale poput komada metala, drveta ili plastike. Jakubin (1999.) ističe da se glina prvo mora pripremiti za rad, a zatim se može modelirati od jedne glinene mase, oduzimanjem ili dodavanjem mase.

Glina

Postoje različite vrste gline i različite kvalitete gline. To je materijal kojega nalazimo u prirodi te ga je potrebno očistiti od kamenčića i trave prije korištenja. Glina se peče u posebnim pećima na visokoj temperaturi. Za rad je spremna tek nakon što ju rukama dobro izmijesimo. Postoji više načina modeliranja glinene mase, a to su oduzimanjem od mase, dodavanjem mase te modeliranjem iz jedne mase. Raznim alajima, kao npr. Čačkalicom ili metalnim šiljkom modeliramo masu te joj dajemo karakter.

Slika 7. Studentski rad, Morska spužva, glina

Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 211.

Glinamol

Svojstva glinamola su slična glini, a može se kupiti u specijaliziranim trgovinama ili knjižarama. Suši se brže od gline pa tako gubi elastičnost, što otežava modeliranje. Možemo ga zamotati u vlažnu krpu ili najlonsku vrećicu da upije vlagu i tako postane elastičniji. Za razliku od gline, glinamol neće zaprljati ruke tijekom rada. Kada se glinamol osuši, stvrdne se, dobiva snagu i ne puca lako. Ako skulptura pukne, može se zalijepiti višenamjenskim ljepilom, a najčešće se glinamolom izrađuju minijature. Osim toga, njime se može izrađivati i nakit.

Plastelin

Plastelin je umjetna masa koju je lagano modelirati. U novija vremena sve se više u odgojno-obrazovnim ustanovama koristi kod kuće napravljen plastelin. Domaći se plastelin radi od brašna, vode, soli, biljnog ulja, vinske ili limunske kiseline te se iz estetskih razloga stavljaju prehrambene boje, a konzistencija mu je mekša i elastičnija od onoga kupljenog u trgovini. Plastelin kupljen u trgovini dolazi u raznim bojama i veličinama. Jakubin (1999.) navodi da je plastelin vrlo podatan za modeliranje te da ne prlja. Kada se stvrdne, nije ga moguće koristiti, stoga ga je prije uporabe potrebno ugrijati rukama.

Kamen

Jakubin (1999.) navodi da se za modeliranje kamenom koriste razne vrste, od mekih do tvrdih mramora, što utječe na sami karakter djela, a modelira se dlijetom. Autor odabirom načina obrade tog kamena određuje karakter završnog djela, a može se odrađivati sa ili bez prethodno napravljenog gipsanog modela.

Gips

Za gipsanu skulpturu potrebno je prvo izaditi kalup pomoću gline i gipsa, no najčešće se gips koristi kao kalup za druge lijevane skulpture. To je dostupan materijal koji se rijetko koristi u kiparstvu, ali se sve više koristi u arhitekturi. Brzo se suši na zraku te se lako stvrdne.

Bronca

Prema Jakubinu (1999.), brončani kip zahtjeva kalup napravljen od gipsa, opeke i voska. Kada se sve osuši, a vosak otopi, u tu prazninu se lijeva rastopljena bronca. Brončani se kip može na kraju obraditi na dva načina, glačati ili patinirati.

Drvo

Drvo je materijal koji se često koristi u likovnom izričaju. Najčešće se skulpture od drveta rade iz jedne mase, tj. obrađuje se tesaњem ili odstranjivanjem suvišnoga. Sami karakter skulpture autor određuje pristupom prema strukturi i obliku samog komada drveta - može se izgllačati finom obradom, ali i ostaviti grubo i rustikalno.

Žica

Žicom se može stvarati u dvodimenzionalnom, ali i trodimenzionalnom obliku. Pogodna je za rad s djecom te se mogu koristiti razne debljine žice kako bi se stvorio odeđeni dojam i detalj. Djeci ova tehnika može biti zahtijevna pri prvom korištenju, stoga im trebamo pružiti poticaje koji će biti u skladu s njihovim mogućnostima, ali i poticati kreativnost. Žica se može savijati iz jednog komada ili više.

Lim, aluminijska i bakrena folija

Lim, aluminijska i bakrena folija može se koristiti tako da udubljujemo ili ispupčimo željeni crtež. Za to nam mogu poslužiti poklopci jogurta te kuhinjske aluminijske folije, a najčešće se utiskuje crtež tupom olovkom. Ovisno koji dojam želimo ostvariti, želimo li ulegnuti ili ispupčeni reljef, aluminijsku foliju obrađujemo s lica ili naličja.

Papir-plastika, kaširana papir-plastika

Prema Jakubinu (1999.), pojam papir-plastika označava trodimenzionalno oblikovanje papira. Različitim rezanjem, savijanjem i lijepljenjem mogu se formirati različiti oblici. Može se napraviti kaširanjem ili lijepljenjem slojeva novinskog papira. Papir se može zgužvati, savijati, lijepiti da bi se dobile slobodne skulpturalne forme i sušiti da bi se oslikavale bojom. U oblikovanju prostorne plastike mogu se koristiti razni otpadni materijali, kao što su drveni komadi, metal, kartonske kutije itd. Materijali mogu stvoriti nove oblike i prostorne kombinacije.

DJEČJI CRTEŽ

“Danas, kada poznajemo cjelokupan razvoj crtanja kroz povijest umjetnosti, kao i metodu rada i neka “pravila”, postoji opasnost “učenja” crtanja. Crtanje se ne uči, jer se stvaralački ne može izraziti na osnovi neke “gramatike i pravopisa crtanja”, već na osnovi vlastite slobodne interpretacije.” (Bodulić, 1982. 7.str) Stoga, djeci u svome osobnom stvaralaštvu ne smijemo stati na put. Nema točnog i netočnog načina likovnog izražavanja pa ih trebamo pustiti da crtaju kako sami osjete. Odgojitelji u tom procesu trebaju biti opskrbljivači te poticatelji koji će djeci dati prostora da izraze svoju kreativnost i maštu. Kreativna sloboda djeteta i odgojitelja ne bi trebala biti sputavana pravilima, već bi samo trebala biti u njihovim okvirima. Crtež se koristi još od davnih primitivnih vremena kada su se ukrašavale spilje te kad se crtež urezivao u keramiku. Stvaralo se pomoću ugljena, grafita, meke rude, krede. To je sve kasnije preraslo i u arhitekturu, što vidimo iz bogate povijesti grčke i rimske umjetnosti. Crtež može biti osnova za izvedbu nekog kiparskog, grafičkog ili slikarskog djela, ali može pokazivati i zasebno dovršeno djelo. U dječjem je vrtiću najčešće prisutan slobodan i izvoran dječji crtež, ali u različitim tehnikama. Ugljen je pogodan za sve vrste predradnji, za skicu, studiju, karton i pauzu, ali njime se može i crtati te izraditi kroki. Bodulić (1982.) objašnjava da djeca se korištenjem skice ili nekih predradnji iscrpe i izgube interes za tim djelom pa korištenje više likovnih tehnika nije poželjno. Kako dijete gubi interes, tako njihov rad postaje mehaničan unatoč promjeni likovne tehnike. Uz to, potiče nas na što više korištenja crtačkih tehnika jer smatra da su djeca uspješna u svim likovnim tehnikama, ali u crtačkim najviše. Djeca su, koristeći crtačke tehnike, fokusirana na stvaranje svoga djela, dok u raznim slikarskim tehnikama imaju mnoge komponente koje im odvlače pažnju. U 20. stoljeću dječji je crtež, uz pedagogiju, zainteresirao i psihologe jer on prikazuje djetetov osjećaj, odnosno emocionalnu razvijenost. Promatranjem dječjeg crteža ili umjetničkog djela nastalog u slobodnoj igri, može se mnogo toga saznati. Zato nije poželjno da aktivnosti uvijek budu isplanirane i potaknute nekim vrijednim djelom iz prošlosti. Potrebno je dati motivaciju i iz okoline, a ne samo iz već nastalih djela. Proučavanjem i istraživanjima stručnjaci su došli do zaključka da se sva djeca mogu likovno izraziti, a ne samo ona nadarena. Tako su dječji crtež podijelili na četiri faze. To su: Faza šaranja, Faza sheme, Faza razvijene sheme te Faza oblika i pojava.

Djeca su u fazi šaranja od 1,5 godine do 3,5 godine. Tijekom te faze šare se mijenjaju od jednostavnih linija, crtanih zglobovima ramena i lakta, do manjih kružnih linija crtanih zglobovima šake i prstiju.

Nakon faze šaranja, djeca ulaze u fazu sheme, ona traje od 3,6 godina do 5 godina. U ovoj fazi prikazuju se prepoznatljivi likovi i predmeti, ali prikazani s najjednostavnijim elementima, npr. glavonošci.

Treća faza ili faza razvijene sheme traje od 5. do 8. godine. U ovoj fazi shema prikazivanja osobe dobiva mnoge detalje. Na glavi se pojavljuju uši, kosa, obrve, vrat, a na tijelu debljina nogu i ruku, obuća, odjeća, nakit i ukrasi.

Faza oblika i pojava četvrta je faza koja traje od 8. do 10. godine. U ovoj se fazi vjerodostojnost prikaza figura i predmeta još više povećava, prikazujući profil, kretanje te osnovne prostorne odnose.

32

VARIJACIJE OBLIKA UNUTAR FAZA

33

DJEČJEG LIKOVNOG RAZVOJA.

TABLICA 3.		VARIJACIJE OBLIKA UNUTAR FAZA		DJEČJEG LIKOVNOG RAZVOJA.		
STARIJNA DOB	FAZE	LIJUDSKI LIK	UGLATI OBLIK - STOL	PROSTOR	KUĆA	DRVO
PREDŠKOLSKA DOB	2 DO 4 GODINE FAZA PRAZANJANJA PRIKAZIVANJE ŠIROKOLINJA	SIMBOL ČOVIEKA	UGLATI OBLIK - STOL	KRETANJE - FUNKCIJA PROSTORA	KUĆA	DRVO
	4 DO 5 GODINA FAZA PRAZANJANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA	LINIJA KRETANJA SLOŽENI SIMBOL ČOVIEKA	POGLED ODOZGO, PREVALJIVANJE NOGU U RAVNINU PAPIRA	KONGLOMERAT	NIZ - POLJE OBLIK S OTVORIMA	POGLED ODOZGO
	5 DO 6 GODINA FAZA PRAZANJANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA	SPOLNOST, POKRET, TRANSPARENTNOST, PROFIL, EMOCIONALNA PROPORCIJA	USPRAVNOST NOGU POGLED SA STRANE	RUB PAPIRA OZNAKA ZA LINIJU TLA LINIJA TLA LINIJA NEBA	RASKLOPLJENI PROSTOR TRANSPARENTNOST	DEBLO - KROŠNJA
	6 DO 8 GODINA (1. IZ. RAZRED) FAZA INTELIGENTNOG REALIZMA DO DOBA DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA	POKRET, KARAKTER, DETALJI, DISPROPORCIONALNOST, PROFIL, POGLED S LEĐA	PRIVID SKRAĆENIA ZADNIH NOGU POGLED S UGLA, KOŠE STRANE, LINIJA TLA, PROMIENA OČIŠTA	VERTIKALNA PERSPEKTIVA PANORAMSKI PRIKAZ PLOHA KAO TLO	RASKLOPLJENA KUĆA PROMIENA OČIŠTA	TLOCRT FASADA TRANSPARENTNOST, PRAVI KUT
REDI OSNOVNE ŠKOLE				ISPRED - IZA		

Slika 8. Varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja

Izvor: Grgurić N., Jakubin, M. (1996.) Vizualni likovni odgoj i obrazovanje , str 32., 33.

Kako se dijete razvija tako se mijenja i njegov pogled na svijet, uočava više stvari i detalja pa se tako i njegov likovni izraz sve više obogaćuje detaljima, što ostavlja dojam uvjerljivosti. Bodulić (1982.) navodi da ako dijete iz bilo kojih razloga zaostaje u svom psihofizičkom razvoju, to će se odražavati i u crtanju. Razvoj spoznaje i likovnog odgoja trebamo poticati već od treće godine života, usmjeravajući djecu da promatraju stvari i okolinu oko sebe. Bodulić

(1982.) isto tako ističe da djeca do petog razreda osnovne škole ne mogu crtati izravnim promatranjem, već da će dijete crtati po svojoj misaonoj slici. Dječji crteži nalik su onim davnim primitivnim crtežima na spiljama, na kojima prevladavaju isti elementi izražavanja, estetika i tehnika. U tome se dječji crtež razlikuje od umjetničkog djela, a nalikuje umjetnosti odraslih. Dječji je crtež odraz njihovih emocija, maše, pamćenja, ali je i kreativni čin. Ono pobuđuje osjećaj radosti i veselja u djeci, a ukazuje nam i na stupanj razvijenosti psihomotorike svakog djeteta. Pri mijenjanju materijala i alata za crtanje trebamo biti pažljivi da djeca ne iscrpe svoj interes, već da im to postane zanimljiva igra. Iako možda ne realistično, djeca u svojim crtežima likovnim elementima prikazuju različite teksture, tonove, volumene, oblike, ali i pokrete. Unatoč tome da djecu trebamo poticati kvalitetnim likovnim djelima, moramo paziti da ne dođe do imitiranja. Svi motivi koje nudimo djeci kao poticaj za stvaranje njihova likovna djela imaju veliki utjecaj na razvoj motoričkih i psiholoških predispozicija važnih za savladavanje jezika, matematike i drugih predmeta u školi.

“Dijete se rađa kao biće koje želi i može misliti, učiti, komunicirati, stvarati, voljeti, odlučivati i biti odgovorno.” (Slunjski, 2013., 2. str.) Ono je po prirodi znatiželjno i kreativno te ga mi sa svojom (ne)kreativnošću ne smijemo sputavati. Kreativnost dolazi od latinske riječi *creatus*, a to u doslovnom prijevodu znači “koji je nastao”, stvoren je. To znači da kreativnost uvijek uključuje originalnost, nešto novo, neobično ili neviđeno. Kreativnost nije nešto što se koristi samo za stvaranje umjetničkih djela, već nam je ona bitna i u snalaženju u rješavanju problema svakodnevnog života. Djeca likovnim jezikom ne stvaraju sliku stvarnosti, već tako kreativno izražavaju svoja iskustva, znanja i razumijevanja. Nekada je djeci lakše izraziti se likovnim jezikom nego bilo kojim drugim načinom, stoga ih nikada ne bismo trebali učiti “pravilima” ili “točnom” crtanju. Bitna je raznovrsnost ponuđenih materijala kako bi djeca upoznavanjem istih mogla razvijati svoj likovni stil. Svako je dijete na svoj način kreativno, a proces je često važniji od rezultata. Dijete u procesu stvaranja otkriva liniju, boju, prostor, teksturu, oblik, odnose. Likovno izražavanje potiče djetetovu individualnost, samostalnost, samopouzdanje u rješavanju problemskih zadataka i mnoge druge vještine. Likovna kultura tako promiče autonomiju djeteta te njegovo pravo na samoizražavanje kao i mišljenje. Umjetnički izraz pretpostavlja slobodu djece, kako u izboru sadržaja tako i u umjetničkim i tehničkim sredstvima. Djetetova potreba za aktivnošću izražava se u igri, stvaranju pjesama i zvukova, govoru i upoznavanju s novim riječima, u umjetnosti te mnogim drugim oblicima izražavanja. Sve su te aktivnosti kod djece vrlo važne i poželjne. Jedna aktivnost nadopunjuje drugu te ih oplemenjuje i inspirira. Tako jedno dijete može biti potaknuto na kreativno i likovno

izražavanje samom okolinom, drugo slikovnicom koja je obrađivana, treće aktivnim slušanjem glazbe. Isto tako, bitno je da djeci kao primjere i poticaje dajemo djela koja imaju veliku vrijednost u povijesti umjetnosti. Analizom radova kod djece možemo skrenuti pažnju na detalje, možemo od analize djela napraviti igru, možemo ga reproducirati, možemo ga izmijeniti. Mogućnosti su beskonačne, ali samo ako mi odgojitelji ostanemo kreativni i otvoreni novim idejama. Odgojitelj ima veliki utjecaj na dječju zainteresiranost za svaku aktivnost pa tako i za likovne aktivnosti. Kada djeca vide da je odgojitelj svim srcem prigrlio neku aktivnost te pripremio materijale, razumije svrhu aktivnosti i nije ga strah pristupiti djeci s time, tada će i dječja zainteresiranost bit veća, a samim time dječji će radovi imati veću vrijednost.

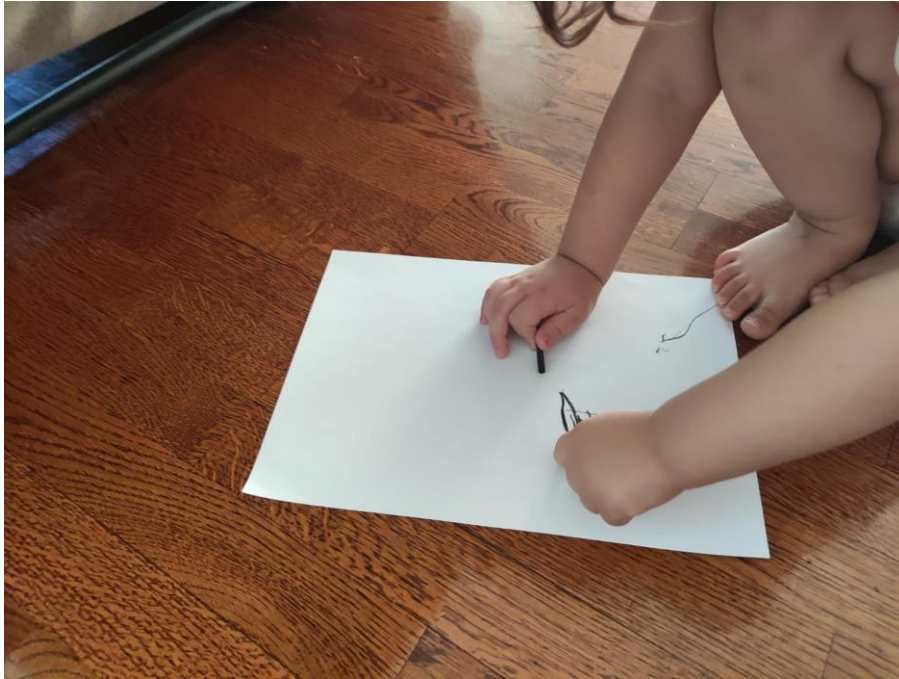
PREDNOSTI UGLJENA U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Djeca su po prirodi znatiželjna i trebaju stjecati nova znanja i informacije, a Maria Montessori je istaknula i tu važnu karakteristiku djece koju je nazvala "duhom koji sve upija". Ona predstavlja dijete kao kompetentnu osobu koja se usavršava i razvija odnosom s okolinom. Maria Montessori dijeli put od rođenja do odrasle dobi u četiri stupnja rasta, a prvi od njih je stupanj kreativnosti ili stvaralaštva. Stupanj kreativnosti odnosi se na razdoblje od rođenja do šeste godine, kada dijete svjesno i nesvjesno uči koristeći sve senzorne i motoričke sposobnosti i ima potrebu za samostalnošću. Temeljno načelo njezine pedagogije "Učini to za sebe" bilo je iznimno važno u tom razdoblju, a Montessori je smatrala da dijete treba biti slobodno u okruženju koje odgovara njegovim potrebama. Dijete treba biti slobodno u okruženju koje odgovara njegovim potrebama. Montessori naglašava da su osnovne potrebe ovog razdoblja potreba za ljubavlju i prihvaćanjem. Osobni rad s djetetom karakterizira ovu kreativnu fazu i temelj je za razvoj društvene svijesti i osobnosti samog djeteta. Prije nego što djeca mogu čitati, apsorbiraju vizualne informacije, a uzimajući naznake iz kreativnih projekata pomaže im razviti vještine koje su im potrebne u svim područjima razvoja. Osim toga, djeca uče sigurno riskirati i izražavati se prilikom stvaranja bilo kojeg umjetničkog djela. To im pomaže da bolje razviju svoju sposobnost inovacija, budu kreativniji i usvoje nove smjerove razmišljanja. Učenje stvaranja vlastitog izraza stvarnosti oko sebe pomaže im da bolje razumiju izražavanje drugih. Bez obzira na to koji se medij koristi, bilo da se radi o držanju ugljena ili rukovanju kistom ili suhim pastelom, on pomaže u razvoju finih motoričkih sposobnosti male djece. Ugljen je tehnika kompetentna za svaku fazu dječjeg razvoja crteža. Može se postići sve, od raznih apstraktnih oblika do najmanjih zamišljenih detalja crteža, a format papira bi trebao biti što veći kako bi dijete imalo slobodu izražavanja. U tom kreativnom procesu djeteta ne postoji pravilan način niti pogreška.

Mala djeca istražuju prvenstveno kroz svoja osjetila pa je ovo dobro vrijeme za upoznavanje s raznim likovnim materijalima, poput drvenog ugljena i gline. Držite pri ruci vlažnu krpu s crnom rukom, stavite na nju štapić s ugljenom i istražujte s djecom. Djeca vole otkrivati i eksperimentirati. Koristite različite vrste umjetničkih medija. Kreativno samoizražavanje ugljenom je drugačije iskustvo od rada s bojom, markerima. Glavni fokus je uživati u procesu i dati djeci priliku da se uključe u otvorene umjetničke aktivnosti u kojima imaju potpunu kontrolu i pomažu u razvoju finih motoričkih sposobnosti. Montessori okruženja promiču

korištenje prirode u aktivnostima. Ugljen je izvrstan za slikanje na betonu, a djeca su možda naišla na slične medije poput krede kojom crtaju na ulici. Ugljen je još jedan lako dostupan, ali i jeftin umjetnički materijal koji reagira na dječji dodir. Djeca će osjetiti njegovu prašnjavu teksturu te im to može biti jedan od poticaja za stvaranje njihovog likovnog izričaja. Tamni kontrast crne na papiru potiče ih na istraživanje same linije. To bi ujedno bio i najbolji medij za polagano uvođenje djece u likovni govor učeći ih kontrastu. Jedna od prednosti ugljena za rad s djecom je to što ne zahtjeva neke pripremne korake, kao rad s temperama. Za tempere moramo zaštititi stolove, pronaći kistove te naliti vodu, dok su za ugljen potrebni papiri, posudica sa štapićima ugljena te jednostavna okolina koja neće zaokupiti dječju pozornost. Ugljen je prirodni materijal koji se lako briše i skida s odjeće i ruku. Djecu nakon nekog vremena možemo upoznavati s različitim oblicima ugljena, kao što su ugljene olovke te im pokazati kako od ugljena štapića dobiti isto tako koristan i zanimljiv ugljeni prah korištenjem brusnog papira. Ugljen je jedna od tehnika pogodna za kombiniranje s drugim tehnikama, no to u praksi s djecom uvodimo tek nakon što usvoje osnovne likovne tehnike. Autorica Šparavec (2018.) ističe da je dječja sposobnost vidljiva pri kombiniranju i miješanju boja, razvoju preciznosti te ustrajanosti i strpljivosti.

Dok djeca istražuju, možemo ih potaknuti da drže ugljen u rukama, istražuju teksturu ugljena, pogledaju što se događa kada ga kucnemo ili vidimo koje tragove može napraviti. Nakon prilike da stvarno istraže ovaj novi medij, možemo djecu oplemeniti kroz nekoliko „lekcija“ ili uputa. Pokazati im kako sjenčati s ugljenom na papiru, pritisnuti i pomaknuti stranicu, vidjeti što se događa kada koriste cijelu ruku, pokazati im kako trljati dugačke strane ugljena na stranici i sl. Djeca će naučiti kako se kretati i koliki je pritisak potreban za dobivanje određene linije ili dojma, no tu trebamo pripaziti da nam ne bi došlo do pucanja ugljena koji bi mogao izazvati frustraciju i nezadovoljstvo kod neke djece. Ugljenom možemo raditi mnoge aktivnosti kao, npr. možemo crtati na različitim površinama, djecu učiti o negativnom prostoru, možemo napraviti projekt na temu ugljena te istraživati kako reagira s vodom, kako izgleda u izvornom obliku i slično. Još jedna od prednosti ugljena je to što ga možemo koristiti na razne načine u raznim aktivnostima kako bi potaknuli razvoj različitih kompetencija. Jedna od takvih aktivnosti bila bi aktivnost „Ples pisanja“. Ples pisanja metoda je rada koja, pomoću maštovitog crtanja uz glazbu, stihove i igre, uključuje cijelo tijelo u razvoj prstiju i koordinaciju šake.

Slika 9. djevojčica, 2.god

Izvor: privatna zbirka

Slika 10. djevojčica, 2.god

Izvor: privatna zbirka

ZAKLJUČAK

Nisu sve spomenute likovne tehnike prilagođene za rad s djecom kao ni njihovom kreativnom izražavanju. Djeca uživaju u procesu otkrivanja te istraživanja svojstava raznih materijala pa tako i ugljena. Ugljen je prirodni nekancerogen materijal koji je lako dostupan te zanimljiv djeci zbog svojih svojstava. Ugljenom jednostavno istražuju linije, plohu, tvrdoću, uče se pritisku ruke na papir te finoj motorici. „Stvaralaštvo je sposobnost i potencijal koje posjeduje svako dijete, a ovisi i razvija se u odnosu na uvjete koje djetetu nudimo.“ (Balić-Šimrak, 2010.) Veliku ulogu u razvoju dječje maštovitosti, kreativnosti i likovnog stvaralaštva svakog djeteta ima odgojitelj. Odgojitelj nudi, osmišljava i provodi likovne aktivnosti u vrtiću koje moraju biti zanimljive djeci te moraju poticati dječji razvoj. Osim odgojitelja, okolina mora biti poticajna te bogata izborom za dječje interpretiranje viđenog ili stvaranje svoga. Nekoliko sam djece upoznala s ugljenom te provela neke aktivnosti. Za početak smo pričali čime inače crtaju i što im je od toga najzanimljivije. Kroz priču sam zaključila da se najčešće koriste iste likovne tehnike, a to su tempere, flomasteri i kolaž. Djeca nisu znala što je ugljen niti kako izgleda pa sam im ga predstavila. Djeci je taj uvodni dio bio zanimljiv te su sami nastavili istraživati strukturu i teksturu štapića ugljena. Nakon upoznavanja s ugljenom, djeca su crtala. Tema im je bila slobodna kako bi se više fokusirali na ugljen nego temu. Kroz njihovo sam crtanje uočila već spomenute karakteristike dječjeg crteža za tu dob, uživanje u procesu istraživanja nove tehnike kod starije djece, ali i javljanje frustracije kod djece mlađe dobi radi pucanja štapića pri prejakom pritisku.

LITERATURA

1. Peić, M. (1979.) Pristup likovnom djelu. Zagreb: Školska knjiga
2. Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike – temeljni pojmovi. Zagreb: Educa
3. Bodulić, V. (1982.) Umjetnički dječji crtež. Zagreb: Školska knjiga
4. Herceg, L., Karlavaris, B., Rončević, A. (2010.) Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa
5. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.) Vizualni likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa
6. Slunjski, E. (2013.) Kako djetetu pomoći da... (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti. Zagreb: Element
7. Šparavec, J. (2018.) Drvo ili mjesec, Likovni odgoj za najmlađe. Lekenik: Ostvarenje doo.
8. Seitz, M., Hallwachs, V. (1997.) Montessori ili Waldorf? Zagreb: Educa
9. Ivančević, R. (1997.) Likovni govor – uvod u svijet likovnih umjetnosti, Zagreb: Profil
10. Belamarić, D. (1986.) Dijete i oblik. Zagreb: Školska knjiga
11. Došen Dobud, A. (2016.) Dijete – istraživač i stvaralac; igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alinea
12. Bognar, L., Matijević, M. (2002.) Didaktika. Zagreb: Školska knjiga
13. Petrač, L., (2015) Dijete i likovno – umjetničko djelo. Metodčki pristupi likovno – umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi. Zagreb: Alfa
14. Karlavaris, B. (1988.) Metodika likovnog odgoja 1. Rijeka: Hofbauer p.o.
15. Karlavaris, B. (1988.) Metodika likovnog odgoja 2. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
16. Balić – Šimrak, A. (2010) Predškolsko dijete i likovna umjetnost. Dijete, vrtić, obitelj.

POPIS SLIKA I PRILOGA

Slika 1. Studentski rad, *tonska modelacija*, ugljen (Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 150)

Slika 4. Vladimir Kuharić: *Motiv iz Pribića*, pastel (Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 167.)

Slika 5. Ferdo Kovačević: *Mlin na potoku*, ulje na platnu (Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 167.)

Slika 6. *Papagaj*, linorez (14g.) (Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 192.)

Slika 7. Studentski rad, *Morska spužva*, glina (Izvor: Jakubin, M. (1999.) Likovni jezik i likovne tehnike, str 211.)

Slika 8. *Varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja* (Izvor: Grgurić N., Jakubin, M. (1996.) Vizualni likovni odgoj i obrazovanje , str 32., 33.)

Slika 2., Slika 3., Slika 9. i Slika 10., „Dida“ , „Plaža Karma“, djevojčica, 2. god. (Izvor: privatna zbirka)

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)